

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Економіко-правовий факультет
Кафедра економіки та підприємництва

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: «**Особливості економічної політики в умовах трансформаційних
перетворень**»

«Features of economic policy in the context of transformational changes»

Викона: студент денної форми навчання
спеціальності 051 Економіка
Ван Хань

Науковий керівник:
д.е.н., проф. Осадча Т.С.

Рецензент:
д.е.н., проф. Мельник В.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ _____ від «___» _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ д.е.н., проф. Горняк О.В.

Захищено на засіданні ЕК № _____

протокол № _____ від «___» 2025р.

Оцінка _____ / _____ / _____
(за націон., шкалою ЄКТС, бали)

Голова ЕК

_____ к.е.н., доц. Крючкова Н. М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	7
1.1. Сутність економічної політики в умовах трансформацій	7
1.2. Детермінанти трансформацій економічної політики України	14
1.3. Європейський досвід формування та реалізації економічної політики	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ	22
2.1. Особливості реалізації економічної політики України під впливом трансформацій	22
2.2. Емпіричний аналіз сучасного стану економічних трансформацій в Україні	30
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	37
3.1. Політика відновлення як напрям економічних трансформацій	37
3.2. Шляхи забезпечення сталого розвитку економіки України	42
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку національної економіки характеризується глибокими структурними зрушеннями, спричиненими військовою агресією, зміною глобальних ланцюгів доданої вартості, цифровою трансформацією та необхідністю адаптації до європейських стандартів державного управління та регулювання. У таких умовах роль економічної політики суттєво зростає, оскільки саме вона формує інституційну рамку для стабілізації економіки, забезпечення відновлення та створення довгострокових передумов сталого зростання. В умовах післявоєнної відбудови особливої ваги набуває питання ефективності державних економічних рішень та їх здатності реагувати на багатовимірні виклики: від руйнування виробничого потенціалу та зміни структури зайнятості до потреби модернізації інфраструктури, енергетичного сектору й фінансової системи. Трансформаційні процеси, що охоплюють політичну, соціальну, економічну та інституційну сфери, вимагають формування нової моделі економічної політики, зорієнтованої на прозорість, інноваційність, європейську інтеграцію та стійкість.

Одночасно з цим Україна рухається шляхом системної адаптації до стандартів ЄС, що потребує перегляду підходів до макроекономічного регулювання, розвитку ринку праці, екологічної політики та цифровізації управління. На цьому тлі виникає потреба в комплексному аналізі інструментів, механізмів і напрямів економічної політики, які забезпечать конкурентоспроможність економіки та її інтеграцію у європейський та глобальний економічний простір.

Таким чином, дослідження особливостей економічної політики в умовах трансформаційних перетворень є вкрай актуальним, оскільки воно дозволяє визначити оптимальні інституційні та регуляторні рішення для відновлення та

модернізації національної економіки, зміцнення її стійкості та забезпечення сталого розвитку в довгостроковій перспективі, що й обумовлює актуальність обраної тематики дослідження даної кваліфікаційної роботи.

Актуальність тематики дослідження кваліфікаційної роботи магістра також обумовлюється наявним науковим доробком провідних зарубіжних та вітчизняних вчених щодо теоретико-прикладних питань дослідження особливостей формування та реалізації економічної політики держави в умовах трансформаційних змін, її окремих складових в забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку держави, зокрема: О. Білорус., В. Геєць, Н. Гражевська, Т. Єфіменко, В.Лагутін, О.Міняйло, В. Небрат, Ю.Уманців, Дж. Гелбрейт, Дж. Кейнс, Р. Масгрейв, П. Сасуельсон, Д. Родрік, Дж. Стігліц, Я. Тінберген, Д. Лін, Ч. Вейїн та інші.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення теоретичних та практичних аспектів щодо особливостей формування та реалізації економічної політики держави в умовах трансформаційних перетворень.

Поставлена мета обумовила необхідність розв'язання наступних завдань дослідження:

- визначити сутність та основні теоретичні концепти економічної політики в умовах трансформацій;
- дослідити детермінанти трансформацій економічної політики України;
- проаналізувати європейський досвід формування та реалізації економічної політики;
- дослідити особливості реалізації економічної політики України під впливом трансформацій;
- здійснити емпіричний аналіз сучасного стану економічних трансформацій в Україні;

- вивчити політику відновлення як напрям економічних трансформацій;
- обґрунтувати шляхи забезпечення сталого розвитку економіки України.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є економічна політика держави в умовах трансформацій.

Предметом дослідження є теоретичні концепції та практичні аспекти формування та реалізації економічної політики держави під впливом трансформаційних перетворень.

Методи дослідження. В процесі дослідження особливостей національної економічної політики в умовах цифрової трансформації були використані наступні прийоми та методи дослідження: історико-логічний та діалектичний методи - для дослідження сутності і значення економічної політики в умовах новітньої трансформаційних змін та європейського досвіду формування та реалізації економічної політики; інституційного аналізу – при дослідженні детермінантів трансформацій економічної політики України; економічного аналізу – для виявлення закономірностей і тенденцій розвитку особливості реалізації економічної політики України під впливом трансформацій та аналізу сучасного стану економічних трансформацій в Україні, а також встановлення та оцінки основних чинників, що позитивно чи негативно впливають на показники економічної ефективності з урахуванням трансформацій; системний аналіз - для вивчення об'єкта дослідження за окремими складовими частинами; порівняння - для встановлення відмінності та спільних рис у досліджуваних процесах, зокрема динаміки змін індикаторів вимірювання ефективності економічної політики на основі статичних даних для України; абстрактно-логічний метод - для формування висновків на основі проведеного системного аналізу та синтезу теорій і практики оцінки ефектів впливу цифровізації та цифрових трансформацій на ефективність економічної

політики держави, для теоретичних узагальнень, формулювання висновків та пропозицій за результатами дослідження.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, звітні дані Міністерства фінансів України, Міністерства цифрової трансформації України, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні дані.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок. Робота містить 3 таблиці, 7 рисунків. Список використаних джерел включає 54 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Сутність економічної політики в умовах трансформацій

В контексті сучасних трансформаційних перетворень, що охоплюють як національний, так і глобальний рівні розвитку економічних систем, актуалізується потреба в переосмисленні теоретико-методологічних засад формування та реалізації економічної політики. Особливої ваги набуває уточнення та систематизація концептуального апарату, який визначає не лише стратегічну архітектоніку економічної політики, а й відображає її здатність до адаптації, гнучкої трансформації та інституційного забезпечення в умовах структурної кризи, воєнних викликів та глобальної турбулентності.

Вітчизняний та зарубіжний науковий дискурс останніх десятиліть має значний масив концептуальних підходів, моделей і теоретичних конструкцій, проте їхнє ґрунтовне наукове опрацювання потребує систематичного критичного аналізу, порівняння та узагальнення. У цьому контексті необхідним є дослідження спрямоване на класифікацію, критичне осмислення та інтеграцію наявних теоретичних концепцій економічної політики в умовах нестабільності та трансформаційних процесів.

Так, Андрейчикова А. М., Кірієнко О. М., Пилипенко Г. М. трактують економічну політику як «цілісну систему заходів держави, спрямованих на розвиток національної економіки в інтересах усіх соціальних груп населення та вибір оптимальних варіантів розв'язання економічних проблем» [1].

У словнику сучасної економічної теорії Макміллана термін «Економічна політика» визначається: «економічна політика – це поведінка держави

відносно економіки країни» [2]. У Лагутіна В.Д. це доповнюється тим, що «така поведінка спрямована на реалізацію суспільних інтересів і відображає певні цінності й потреби» [3, С.18]. Також, автор розвиває тлумачення цієї дифініції як «економічна політика у трансформаційній економічній системі» та «економічна політика в умовах трансформацій», визначаючи її як «процес реалізації суспільних інтересів у трансформаційній економічній системі за допомогою цілей, інструментів та механізмів (дискреційних і недискреційних), які формує держава» й наголошуючи, що економічна політика є «процесом реалізації суспільних інтересів, сформованих у контексті певних цінностей і потреб, і завдання дослідження – теоретично обґрунтувати зміст, етапи й механізми такої політики у трансформаційній економічній системі» [3, С.19-20].

Ю. Уманців та О. Міняйло аналізують економічну політику держави в умовах глобальних (сучасних) трансформацій як «діяльність держави як особливого суб'єкта, що забезпечує організацію і функціонування всіх елементів соціально-економічної системи, встановлює правила ринкової взаємодії економічних агентів у межах певного господарського порядку та контролює їх дотримання» [4]. Тобто акцент робиться на регулятивній ролі держави та її здатності адаптувати інститути й правила гри до викликів глобалізації й структурних перетворень.

В сучасних умовах розвитку необхідним також є врахування процесів цифровізації економічного простору. Так, наприклад, Д.Змієвець розглядає економічну політику в умовах цифровізації. Узагальнено його підхід можна представити так – «економічна політика в умовах цифрової трансформації – це комплекс заходів і стратегій держави, спрямованих на управління економічною ситуацією, адаптацію регуляторного середовища, розвиток

цифрової інфраструктури та цифрових компетентностей для забезпечення економічного зростання в цифровій економіці» [5].

Цікавим представляється аналіз підходів провідних зарубіжних науковців-класиків економічної науки щодо визначення «економічної політики держави», її формування та особливостей реалізації на різних етапах економічних трансформацій. П. Самуельсон та В. Нордгауз описують економічну політику як сукупність цілеспрямованих дій уряду, спрямованих на вплив на економічні процеси через фіскальні, монетарні та інші інструменти з метою забезпечення зростання, зайнятості та стабільності цін [6]. Р. Масгрейв розглядав економічну політику держави «як комплекс дій, спрямованих на виконання трьох ключових функцій держави: функції алокації (розподіл ресурсів), функції перерозподілу доходів, функції стабілізації економіки. У його трактуванні «економічна політика - це інструментарій державного впливу, який дозволяє забезпечувати ефективність, соціальну справедливість та макроекономічну стабільність» [7].

Дж. Стігліц визначає економічну політику як «сукупність рішень і заходів держави, спрямованих на корекцію ринкових збоїв, забезпечення економічної ефективності та соціальної рівності». Він підкреслює, що економічна політика - це поєднання регулювання, фіскальних рішень та інституційного дизайну, покликаних збалансувати інтереси суспільства [8].

«Політика економічного розвитку» або «політика структурних трансформацій» розглядається Д. Родріком у його праці «One Economics, Many Recipes» як «набір інструментів, за допомогою яких уряд формує умови для структурної трансформації, диверсифікації виробництва, зростання продуктивності та інтеграції в глобальну економіку. У контексті трансформацій головним є створення інституцій, що компенсують ринкові збої та сприяють підприємництву» [9]. Впродовж цієї думки, Дж. К. Гелбрейт

розглядає економічну політику як «механізм координації між державою та великими корпораціями, який формується задля стабільного розвитку економічної системи та запобігання кризам». Він підкреслював роль держави у стратегічному плануванні, регулюванні та підтримці стабільності [10].

У класичних роботах з економічної політики Ян Тінберген визначав її як «систему цілей та інструментів держави, де кожній цілі має відповідати окремий інструмент політики; ефективність залежить від їх оптимального поєднання». Ян Тінберген розглядав політику як науково керований процес стабілізації та розвитку економіки, що особливо важливо для перехідних систем [11].

У працях одного із провідних китайських економістів Джастін Іфу Лінь термін «політика в трансформаційних умовах» трактується як «державна економічна політика, яка має сприяти структурній трансформації, підтримуючи сектори, що відповідають порівняльним перевагам країни, і одночасно забезпечувати розвиток інфраструктури, інституцій та інновацій. Держава відіграє проактивну роль у спрямуванні інвестицій та модернізації економіки» [12; 13].

Чжан Вейїн, один із найвідоміших китайських економістів-теоретиків ринкових реформ, в своїй працях визначає «економічна політика в умовах трансформації» визначається як процес переходу від планової до ринкової економіки, у якому держава має забезпечити створення інститутів власності, конкуренції та правового порядку, але не надмірно втручатися у ринок. Автор підкреслює роль інституційної еволюції, а не директивного реформування [14; 15].

Лю Вей, китайський дослідник державної економічної політики, у низці своїх праць про макроекономічне регулювання в Китаї підкреслює, що «економічна політика в період трансформації - це комбінація ринкових

механізмів і державного стратегічного керування, спрямована на контроль макроекономічних дисбалансів, підтримку модернізації та інновацій, розвиток людського капіталу» [16].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладені підходи можна констатувати, що сучасний науковий дискурс сходиться на тому, що ефективна економічна політика в умовах трансформації є гнучким і багаторівневим процесом координації ринку та держави, спрямованим на досягнення макроекономічної стабільності, структурної модернізації, соціальної справедливості й інноваційного зростання.

Отже, враховуючи усі вищезазначені аспекти тлумачення «економічної політики в умовах трансформаційної перетворень», нададі проаналізуємо наявні теоретичні концепти економічної політики в умовах нестабільності, які здебільшого притаманні сучасним українським реаліям.

В сучасних умовах розвитку національної економіки економічна політика України потребує не лише оперативних інструментальних заходів реагування на кризові явища, а й формування стратегічного підходу, заснованого на прогнозуванні, сценарному моделюванні та розробленні індикативних стратегій. Виникає об'єктивна необхідність у поглибленому аналізі моделей стратегічного планування, адаптованих до політичної, економічної та безпекової невизначеності, а також у визначенні шляхів їх подальшого удосконалення з метою забезпечення стійкого й збалансованого розвитку держави (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Теоретичні концепції економічної політики в умовах нестабільності

Назва	Сутність та особливості імплементації
Ліберально-монетаристська парадигма: стабілізаційна модель із обмеженими трансформаційними можливостями	Ліберально-монетаристський підхід ґрунтується на мінімізації державної ролі, лібералізації ринків, дотриманні принципів монетарної дисципліни та пріоритеті інфляційного таргетування. Його основою є уявлення про здатність ринку до саморегулювання за умови дотримання чітких правил та монетарної стабільності. У трансформаційних економіках цей підхід традиційно застосовується як перший етап стабілізації, необхідний для приборкання гіперінфляції, вирівнювання платіжного балансу та формування ринкових механізмів. Позитивним ефектом є: зниження інфляційних очікувань; формування довіри до центрального банку; створення передумов для інвестиційної активності приватного сектора; інтеграція у світові фінансові ринки. Водночас слабкість парадигми полягає у її інституційній недостатності: вона виходить із припущення про існування зрілих інститутів, конкурентних ринків і високої довіри, тоді як у перехідних економіках вони здебільшого перебувають у формуванні. У кризових або воєнних умовах суворе монетарне ортодоксія може поглибити структурні дисбаланси та соціальну нерівність, що знижує ефективність моделі.
Кейнсіанська (контрциклічна) парадигма: інструмент активного державного втручання та згладжування циклів	Кейнсіанська модель, на відміну від монетаризму, покладає на державу активну функцію стимулювання економічної динаміки через бюджетно-податкову політику. Вона передбачає використання фіскальних інструментів для розширення сукупного попиту, збільшення державних видатків, субсидування ключових галузей та розширення соціальних програм. У періоди рецесій, пандемій або воєнних дій цей підхід демонструє високу ефективність, оскільки: згладжує циклічні спади виробництва; знижує безробіття; підтримує домогосподарства й бізнес; стимулює інвестиції через мультиплікаторний ефект. Кейнсіанська політика має істотні обмеження: вона потребує значних фіскальних ресурсів, довгострокового бюджетного планування та стійкості державних фінансів.
Інституціональна парадигма: основа до довгострокової стійкості трансформаційної економіки	Інституціональний підхід зосереджується на якості інституцій — прав власності, судової системи, регуляторного середовища, антикорупційних механізмів. Він виходить із того, що саме інституції визначають траєкторію економічного розвитку та межі ефективності ринкових і державних механізмів. Переваги цієї парадигми: формує передумови для стійкого економічного зростання; знижує ризики корупції та тінізації економіки; забезпечує передбачуваність економічних рішень; створює сприятливий інвестиційний клімат; підвищує конкурентоспроможність. Інституційні реформи потребують тривалого часу та політичної стабільності, чого часто бракує в умовах трансформації.

Неоіндустріальна/гібридна парадигма: модель прискореної модернізації та стратегічного розвитку	Неоіндустріальна або гібридна парадигма передбачає активну роль держави у стратегічних секторах економіки, орієнтованих на інновації, технологічну модернізацію та підвищення доданої вартості. Вона є особливо актуальною для сучасних економік, що: переживають структурні шоки; потребують відновлення критичної інфраструктури; прагнуть цифрової трансформації; мають низький рівень приватних інвестицій у високотехнологічні сфери. Позитивними аспектами парадигми є: стимулювання інновацій; розвиток технологічних кластерів; підтримка стратегічних галузей (ОПК, енергетика, ІТ); формування довгострокових драйверів росту. Водночас модель містить значні ризики, серед яких — посилення корупційних практик, загроза політичного втручання у бізнес, централізація влади. Її ефективність прямо залежить від інституційної спроможності держави.
--	---

Узагальнено автором на основі: [17-23].

Отже, ліберально-монетаристська парадигма є необхідною, але явно недостатньою для економічної трансформації: вона виконує роль стабілізаційного фундаменту, проте не забезпечує структурного розвитку. У трансформаційних економіках, де податкова база слабка, а дефіцит бюджету є хронічним, реалізація кейнсіанських програм часто стикається з ризиками боргової нестійкості та інфляційного тиску. Високий рівень соціально-політичної напруги, воєнні ризики та економічна нестабільність ускладнюють запровадження глибоких інституційних змін. Попри це, інституціональна парадигма є критично важливою: без неї інші підходи - монетарний, кейнсіанський та неоіндустріальний - не здатні забезпечити стійкий довгостроковий результат.

1.2. Детермінанти трансформацій економічної політики України

Виявлення сутнісних ознак трансформаційних процесів є важливим для відмежування їх від інших типів економічної динаміки. На основі проведеного аналізу наукових праць [24-28] можна виокремити низку спільних ознак економічної трансформації, зокрема до характерних ознак трансформації (з урахуванням сучасного стану економіки України) належать:

- галузево-структурні зміни в економічній системі;
- інноваційно-орієнтована трансформаційна політика держави;
- значний вплив позаекономічних факторів (таких як політичні чи соціальні чинники);
- радикальний характер економічних змін;
- високий рівень невизначеності перспектив розвитку;
- зміни на ринку праці.

Визначення і систематизація цих ознак має не лише теоретичне значення, але й практичну цінність – вони дозволяють ідентифікувати власне трансформаційні процеси та відрізнити їх від звичайних циклічних коливань чи реформ, а відтак зорієнтувати державну політику на управління саме трансформацією.

Аналізуючи чинники економічної трансформації України, доцільно розділити їх за походженням на внутрішні та зовнішні детермінанти. Така класифікація дозволяє визначити, на які фактори держава може впливати безпосередньо (внутрішні), а які перебувають поза прямим контролем і потребують скоріше адаптації та моніторингу (зовнішні).

До внутрішніх чинників трансформаційних процесів належать передусім політико-економічні зміни всередині країни. Перш за все це зміна політичної організації (формування нових державних інститутів, зміна

економічної політики після здобуття незалежності, а також інституційні реформи, зумовлені євроінтеграцією). Війна та пов'язані з нею загрози теж віднесені дослідниками до внутрішніх детермінант, оскільки бойові дії відбуваються на території України і безпосередньо трансформують її суспільно-економічний устрій. Сюди ж належать демографічні зміни (скорочення та старіння населення, міграційні процеси) та європейська інтеграція, яка виступає потужним стимулом реформ і одночасно ставить нові вимоги до економічної системи. Отже, внутрішні детермінанти включають структурні, соціальні та політичні фактори розвитку, специфічні для самої України.

Натомість зовнішні детермінанти охоплюють ті фактори, що генеруються глобальним середовищем або іншими країнами. Насамперед це глобальні економічні кризи – наприклад, світова фінансова криза 2008 р., яка істотно вдарила по Україні, або потенційна глобальна рецесія, ризики якої періодично зростають. Також серед зовнішніх чинників – пандемія COVID-19, яка прийшла ззовні і виявила неготовність урядової політики до таких шоків. Впливала на українську економіку і зміна торговельної політики країн-партнерів, введення ними санкцій чи торговельних обмежень. З іншого боку, міжнародна фінансова допомога Україні – це теж зовнішній чинник, який суттєво впливає на перебіг трансформацій, підтримуючи державні інституції і економіку під час криз, зокрема війни. В зовнішньому середовищі формуються і глобальні тренди (цифровізація, розвиток низьковуглецевих технологій, зміни на світових ринках), які опосередковано детермінують напрям трансформації української економіки.

Серед перелічених чинників особливе місце займає війна як фактор економічної трансформації. Російська агресія проти України має комплексний вплив на всі сфери господарства і, по суті, стала тригером нової фази

трансформації. Вже після анексії Криму та початку війни на Донбасі у 2014 р. в українській економіці активізувався воєнний фактор, який посилив дію демографічного чинника (міграція населення, скорочення працездатного контингенту) та запустив процес структурно-галузевих змін, пов'язаних з припиненням кооперації з країною-агресором. Втрата російських ринків і сировинних поставок змусила перебудовувати зовнішньоекономічні зв'язки (так, відкрився ринок ЄС, хоча квоти обмежували експортний потенціал).

Повномасштабна війна, що триває з 2022 р., належить до внутрішніх детермінант трансформації і завдала українській економіці колосальних руйнувань. Перший безпосередній наслідок – деформація структури економіки: через втрату ключових виробництв (особливо в промисловості та енергетиці) різко змінилися пропорції між галузями, а також співвідношення попиту і пропозиції на багатьох ринках. По-друге, війна виявила та загострила давні проблеми національного господарства – зокрема, недосконалість його структури, надмірну ресурсну орієнтацію експорту, низьку частку високотехнологічних виробництв. По-третє, бойові дії й постійні ракетні удари призвели до величезних матеріальних втрат: знищено або пошкоджено сотні підприємств, об'єкти інфраструктури, енергетичні мережі. Іншим тяжким наслідком є масова еміграція населення – мільйони українців виїхали за кордон у пошуках безпеки, серед них значна кількість висококваліфікованих і працездатних громадян. Війна практично зупинила притік прямих іноземних інвестицій та значною мірою паралізувала нормальну діяльність бізнесу у прифронтових регіонах. Всі ці чинники разом узяті роблять нинішню трансформацію української економіки вимушеною, кризовою, але водночас відкривають простір для радикального оновлення після перемоги.

Окрім війни, важливими внутрішніми детермінантами залишаються хронічні структурні дисбаланси та недоліки економічної політики. Наприклад, у попередні десятиліття не було до кінця завершено побудову повноцінної ринкової інфраструктури, багато реформ лишились непослідовними. Це створювало внутрішні вразливості, які підсилювали негативні ефекти зовнішніх шоків. Так, проблеми попередніх етапів трансформації – непослідовність ринкових реформ, слабкий контроль за їх реалізацією, корупція та інституційна слабкість – накопичувалися і зрештою вимагають нині переосмислення трансформаційної стратегії.

Зовнішні чинники трансформації проявлялися на різних етапах історії незалежності. Глобальна криза 2008-2009 рр. є прикладом того, як зовнішній шок оголює внутрішні дисбаланси та спричиняє трансформаційні зрушення. Ще один зовнішній фактор – торговельні умови та кон'юнктура на зовнішніх ринках. Для експортно орієнтованої української економіки зміни світових цін (на метал, зерно тощо) завжди впливали на внутрішні трансформаційні тенденції, іноді стимулюючи структурні зміни. Масштабна міжнародна допомога, яку Україна отримує під час війни, теж виступає фактором трансформації – адже ці ресурси підтримують функціонування економіки, водночас збільшуючи роль держави (через перерозподіл значних коштів) і задаючи орієнтири реформ (умови кредитів, програми відновлення тощо).

Підсумовуючи, слід зазначити, що внутрішні і зовнішні чинники економічної трансформації є взаємопов'язаними. Новітня історія України показала, що зовнішні кризи та шоки (глобальні та геополітичні) часто ставали каталізатором внутрішніх змін – іноді прогресивних, іноді регресивних. У той же час, успішність трансформації великою мірою визначається внутрішньою політикою: наскільки ефективно держава виявляє і коригує внутрішні дисбаланси, наскільки вона готова до викликів і вміє

використати вікно можливостей, що його відкривають зовнішні зміни. Тому для України актуально комплексно керувати трансформаційними процесами: пом'якшувати негативні впливи (війни, криз) і посилювати дію позитивних факторів (цифровізація, євроінтеграція, міжнародна підтримка).

1.3. Європейський досвід формування та реалізації економічної політики

Для ґрунтовного розуміння сутності та механізмів трансформаційної економічної політики доцільним є порівняльний аналіз досвіду країн Центральної та Східної Європи, які впродовж останніх трьох десятиліть здійснили глибокі інституційні, структурні та макроекономічні реформи, успішно подолали спад перехідного періоду та інтегрувалися до Європейського Союзу. Особливу аналітичну цінність для України мають приклади Польщі та країн Балтії, які, попри подібний історичний старт, реалізували різні, але ефективні моделі модернізації економічної системи.

Польща є одним із найпоказовіших прикладів реалізації комплексної реформаторської стратегії у постсоціалістичному просторі. Трансформаційний процес у країні складався з кількох ключових етапів: проведення шокової терапії на початку 1990-х років, глибокої інституційної перебудови у 1990-2000х роках та інтеграції до ЄС у 2004 році.

На початковому етапі Польща, як і Україна, зіткнулася з надзвичайно високою інфляцією - у 1990-х роках вона перевищувала 500%, що вимагало рішучих монетарних заходів. Протягом десятиліття країна змогла стабілізувати макроекономічну ситуацію завдяки переходу до режиму інфляційного таргетування, який було впроваджено вже у 1998 році. Це стало однією з найважливіших передумов формування довіри до Національного банку Польщі та забезпечення цінової стабільності [29].

У сфері фіскальної політики Польща тривалий час дотримувалася відносної бюджетної дисципліни. Винятком став 2009 рік, коли у відповідь на глобальну фінансову кризу дефіцит бюджету зріс до рівня близько 7% ВВП. Проте у подальші роки уряд здійснив масштабну фіскальну консолідацію, що дозволило стабілізувати державні фінанси та знизити боргове навантаження [29]. Станом на сьогодні державний борг Польщі становить приблизно 50% ВВП - значно нижчий показник, ніж у багатьох країнах ЄС [30].

Ефективність реформаторської моделі Польщі підтверджується також динамікою економічного зростання. Польща стала єдиною країною Європи, що не зазнала рецесії у 2009 році, а після вступу до ЄС її валовий внутрішній продукт фактично подвоївся [30]. Це демонструє, що послідовність перетворень, орієнтація на інституційне зміцнення та європейська інтеграція здатні забезпечити довгостроковий стійкий розвиток навіть у постсоціалістичних економіках.

Для України польський досвід є важливим з огляду на можливість використання таких елементів моделі, як:

- раннє запровадження сучасних монетарних режимів;
- дисциплінована фіскальна політика;
- пріоритетність інституційних реформ;
- стратегічне використання європейської інтеграції як каталізатора трансформації.

Цей досвід демонструє, що системність реформ та їх узгодженість із європейським нормативним полем є ключовими факторами соціально-економічної успішності.

Країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва) пройшли шлях швидкої та радикальної трансформації економічної системи, що багато в чому нагадує український контекст 1990-х років. Як і Україна, ці країни пережили глибокий

пострадянський спад, проте змогли побудувати ефективні, конкурентоспроможні економіки, які у 2004 році стали частиною Європейського Союзу.

Одним із найбільш вражаючих прикладів є Естонія, яка стала світовим лідером у сфері цифрового державного управління. Вже на початку 2000-х років країна запустила інноваційні програми електронного врядування, зокрема е-резидентство, електронне голосування та комплексні онлайн-послуги, що охоплюють понад 99% адміністративних процедур. Цифрова трансформація стала фундаментом прозорості державних процесів, підвищення ефективності управління та залучення міжнародних інвесторів.

Макрофінансова політика країн Балтії була надзвичайно консервативною: Естонія традиційно підтримує профіцит бюджету - її державний борг є одним із найнижчих у світі - близько 15% ВВП; Латвія та Литва у відповідь на кризу 2008 року застосували модель «внутрішньої девальвації», що передбачала різке скорочення державних видатків, зниження зарплат державних службовців та інші заходи жорсткої економії [31].

Хоча такі кроки супроводжувалися суттєвими соціальними витратами, вони забезпечили макрофінансову стабільність, дозволили зберегти фіксовані валютні курси та інтегруватися у єврозону у 2014-2015 рр.

Досвід Балтії також важливий у контексті сталого розвитку. Зокрема, Литва декларує повний перехід на відновлювані джерела енергії у виробництві електроенергії до 2050 року. Естонія входить до топ-15 країн світу за Індексом сприйняття корупції, що свідчить про якість державних інституцій. Усі три країни активно інвестують в освіту, цифрову інфраструктуру та інновації, що забезпечує їхню конкурентоспроможність [31].

Для України приклади Естонії, Латвії та Литви демонструють, що навіть у невеликих пострадянських економіках за наявності політичної волі, орієнтації на європейські стандарти та ефективного інституційного дизайну можливо досягти високого рівня добробуту протягом одного покоління.

Порівняння досвіду Польщі та країн Балтії дозволяє сформулювати кілька принципових висновків для України:

- європейська інтеграція є одним з найпотужніших інструментів трансформації, оскільки спрямовує реформи, формує інституційну дисципліну та відкриває доступ до фінансових і технологічних ресурсів;

- макрофінансова дисципліна - необхідна умова стійкого розвитку. Польща та країни Балтії демонструють, що контроль над бюджетом і боргом є критичним для створення сприятливого інвестиційного клімату;

- інституційна модернізація має стати ядром реформ. Досвід Естонії показує, що інвестиції у цифрову державу та прозоре управління здатні кардинально змінити траєкторію розвитку;

- стратегічна цілеспрямованість реформ важливіша за швидкість. Польща та Балтія виграли саме завдяки послідовності, а не фрагментарності реформ;

- навіть за вихідних умов глибокої кризи можливо досягти високого рівня розвитку протягом 20-30 років, якщо реформи є системними, інституції - ефективними, а інтеграційні процеси - послідовними.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ УМОВАХ

2.1. Особливості реалізації економічної політики України під впливом трансформацій

В рамках даного підрозділу кваліфікаційної роботи проаналізуємо особливості економічної політики України в умовах трансформаційних змін після 2014 року в розрізі чотирьох ключових напрямків: фіскальна політика, монетарна політика, політика цифровізації економіки та політика сталого економічного розвитку.

Фіскальна політика України після 2014 р. характеризувалася режимом жорсткої економії та структурних реформ, спрямованих на подолання глибокої фінансової кризи. Після падіння економіки у 2014-2015 рр. держава зіткнулася зі значним бюджетним дефіцитом (у 2014 р. дефіцит державного бюджету сягнув 6–6,5% ВВП [32], що стало рекордним значенням за час незалежності). Уряд був вимушений вдатися до непопулярних кроків: підвищення податків і одночасного урізання бюджетних видатків на тлі спадного ВВП та скорочення доходів. Зокрема, у рамках програми МВФ 2014 року було передбачено підвищення податкових надходжень біля 2% ВВП, скорочення державних витрат на майже на 3% ВВП, скасування неефективних енергетичних субсидій та замороження зростання мінімальних зарплат [33].

Результатом жорсткої фіскальної політики стали певні успіхи у стабілізації: вже у 2015–2016 рр. вдалося різко скоротити дефіцит бюджету, наблизивши його до цільових 2–3% ВВП [32]. Відбулося скорочення державних видатків (у реальному вимірі) та оптимізація бюджетних програм,

зокрема через урізання неефективних субсидій. Одночасно, уряд провів податкову реформу – було скорочено кількість податків, знижено ЄСВ (єдиний соціальний внесок) для детінізації заробітних плат, впроваджено військовий збір тощо. У 2015 році за підтримки міжнародних партнерів відбулася реструктуризація державного боргу України, що полегшило боргове навантаження на бюджет. Надалі, у 2016-2019 рр., фіскальна політика України балансувала між стримуванням дефіциту та потребою підтримати відновлення економіки: дефіцит утримувався на рівні близько 2% ВВП, державний борг стабілізувався (після піка понад 80% ВВП у 2016 році він знизився до майже 50% ВВП у 2019 році) [34]. Сприятлива зовнішня кон'юнктура та жорстка бюджетна дисципліна дозволили навіть збалансувати первинний баланс бюджету. У цей же час важливою реформою стала бюджетна децентралізація: з 2015 року частина податків була закріплена за новоствореними об'єднаними територіальними громадами, що посилювало фінансову самостійність регіонів і створило стимули для нарощення місцевих доходів.

Пандемія COVID-19 у 2020 році внесла корективи у фіскальну політику: уряд був змушений тимчасово послабити бюджетні обмеження, різко наростивши видатки на медицину, соціальну підтримку та стимулювання економіки. Як наслідок, дефіцит бюджету України у 2020 р. зріс до майже 6% ВВП, тобто до рівня, близького кризовому 2014-му [32]. Однак надалі, у 2021 р., фіскальна стійкість частково відновилася – дефіцит скоротився приблизно до 3,5% ВВП на тлі пожвавлення економіки та кращого адміністрування доходів [34]. Початок повномасштабної війни у 2022 році знов поставив державні фінанси перед надзвичайними викликами: різке падіння ВВП (30% за 2022 рік), спад податкових надходжень та колосальне зростання військових витрат призвели до дефіциту бюджету, оцінюваного у 20-25% ВВП [32; 34]. Цей розрив вдалося покрити лише за рахунок масштабної зовнішньої

допомоги (пільгові кредити та гранти від США, ЄС, МВФ тощо) та грошової емісії НБУ в перші місяці війни [35]. Таким чином, фіскальна політика України в умовах трансформацій (криз і реформ) є проциклічно-жорсткою: у часи економічного спаду уряд був змушений посилювати бюджетну дисципліну під тиском зовнішніх обставин, тоді як простору для стимулюючої політики було обмежено. Надалі ключовими завданнями залишаються відновлення платоспроможності держави, залучення міжнародних ресурсів для повоєнної відбудови та проведення податкової реформи, що стимулюватиме розвиток бізнесу і водночас забезпечуватиме стале наповнення бюджету.

Монетарна політика України зазнала кардинальних змін внаслідок кризових подій 2014-2015 років. До 2014 р. НБУ фактично підтримував фіксований курс гривні, що призвело до накопичення макроекономічних дисбалансів. Після революції та початку війни стара монетарна модель стала неприйнятною: навесні 2014 р. Національний банк України перейшов до режиму гнучкого валютного курсу, дозволивши гривні вільно девальвувати під тиском ринкових чинників. За лютий-грудень 2014 р. гривня знецінилася у кілька разів, що було неминуче в умовах втрати довіри та відтоку капіталу. Одночасно НБУ оголосив про намір перейти до режиму інфляційного таргетування (ІТ) – тобто зробити пріоритетом політики цінову стабільність, а не фіксований курс. Реалізація цього переходу зайняла певний час: спершу потрібно було законодавчо посилити незалежність НБУ і створити необхідні інструменти. Ситуацію ускладнювали геополітична невизначеність та глибока банківська криза. Втім, уже у грудні 2016 року НБУ офіційно оголосив про запровадження інфляційного таргетування як основи монетарної політики. Це стало можливим після очищення банківської системи (протягом 2014-2016 рр. регулятор закриття десятки неплатоспроможних банків, оздоровив фінансовий

сектор) та стабілізації базових макроумов [36]. У найгірший момент кризи 2014-2015 років монетарна сфера України переживала шокову інфляцію: зростання індексу споживчих цін сягнуло 43% за підсумками 2015 р., що стало антирекордом останніх десятиліть [32]. Основними чинниками були обвальна девальвація гривні та вимушене підвищення тарифів (етапи вирівнювання цін на газ, електроенергію, тепло, які багато років стримувалися). НБУ відповів різким підвищенням облікової ставки (до 30% у 2015 р.) і введенням тимчасових валютних обмежень – для приборкання інфляції та захисту резервів. Ці жорсткі заходи спрацювали: вже у 2016 році інфляцію вдалося знизити до 12,4%, а в подальшому – до однознакового рівня. Після переходу до інфляційного таргетування НБУ встановив ціль 5% (± 1 п.п.) і вжив заходів для закріплення дезінфляції [36]. Протягом 2016-2019 рр. монетарна політика була доволі жорсткою – облікова ставка більшу частину цього періоду лишалася двозначною, попри уповільнення інфляції біля 4% наприкінці 2019 р. (найнижчого рівня за історію незалежності). Це пояснювалося обережністю НБУ щодо інфляційних ризиків та прагненням зміцнити довіру до гривні.

Криза, спричинена COVID-19 у 2020 р., поставила нові виклики перед НБУ. З одного боку, падіння економіки вимагало стимулюючих дій – регулятор швидко знизив облікову ставку до історичного мінімуму 6% для підтримки кредитування. З іншого боку, пандемія породила нові загрози для фінансової стабільності. Інфляція після короткого сповільнення знову прискорилася у 2021 р. (до 10% річних), частково через глобальні фактори (здорожчання сировини) [32]. НБУ перейшов до циклу посилення, піднявши ставку до 10% наприкінці 2021 р. [36]. Початок повномасштабної війни у лютому 2022 р. змусив регулятора вжити надзвичайних заходів: щоб запобігти паніці, було зафіксовано курс гривні, запроваджено жорсткі обмеження на рух капіталу та зняття готівки, облікову ставку тимчасово залишили на попередньому рівні. Ці

кроки стабілізували фінансову систему на перших порах війни, але ціною стрімкого витрачання резервів. У червні 2022 р. НБУ здійснив разову девальвацію офіційного курсу і підвищив облікову ставку одразу з 10% до 25%, щоб приборкати інфляційні очікування [36]. Надалі ставка утримувалася на цьому високому рівні весь 2023 рік. Попри воєнні потрясіння, грошово-кредитна сфера України зберегла відносну керованість: інфляція, яка сягнула піку близько 26,6% у вересні 2022 р., почала поступово знижуватися (. Це свідчить про певну ефективність політики НБУ навіть у надзвичайних умовах. Надалі, зі стабілізацією ситуації, регулятор планує повернутися до плаваючого курсу (відновивши валютний ринок) та поступово знижувати ставки, підтримуючи відновлення економіки, але зберігаючи цінову стабільність.

Цифровізація економіки в Україні після 2014 року перетворилася з другорядного напрямку на одну з ключових реформ, що визначають трансформацію країни. У 2019 р. було утворено Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифра) – вперше орган, відповідальний саме за комплексну цифровізацію країни. Головним рушієм стала розробка єдиного порталу та мобільного застосунку «Дія», який офіційно запущено на початку 2020 року [37]. «Дія» об'єднала в собі цифрові версії ключових документів громадян (паспорт, водійське посвідчення тощо) та понад 50 електронних послуг: від реєстрації ФОП чи отримання довідок – до сплати податків і подання заявок на соціальні виплати. Вперше у світі Україна юридично прирівняла цифровий паспорт в смартфоні до паперового аналога, що стало справжнім проривом у сфері e-ID. Застосунок «Дія» дуже швидко набув популярності: станом на 2023 рік ним користуються понад 20 мільйонів українців, а рівень довіри до цього інструменту дуже високий. Екосистема «Дії» постійно розширюється – запроваджуються нові послуги, інтегруються реєстри, створено «Дія.Послуги» для бізнесу, а також офлайн-підрозділи «Дія-

центри» по країні. У 2021-2022 рр. цифрові рішення в Україні допомогли в умовах пандемії та навіть під час війни (запущено послуги для внутрішніх переселенців, «Допомога, застосунок «Дія» використовується для сповіщення про ворожі дрони тощо) [37].

За даними ООН, у 2022 р. Україна вперше увійшла до топ-10 країн світу за рівнем розвитку електронного урядування, а у 2024 році посіла 5-те місце за рівнем надання цифрових державних послуг і 1-ше місце за показником е-участі громадян (E-Participation Index) [38]. Таких високих позицій в E-Government Development Index Україна досягла завдяки активній реалізації концепції «держава у смартфоні» та масштабному залученню населення до онлайн-взаємодії з владою. Для порівняння, ще у 2018 р. Україна була лише на 82-му місці у світі за цим рейтингом – прогрес за кілька років є вражаючим. Це стало можливим, з одного боку, через політичну волю та інвестиції у цифрову інфраструктуру, з іншого – завдяки партнерству з бізнесом та країнами-лідерами (Естонія, США, Канада надавали експертну підтримку). Таким чином, Україна змогла перетворити виклики, як то необхідність обслуговувати громадян під час карантину чи війни, на можливість для цифрового стрибка, і нині є визнаним регіональним лідером у сфері цифрових державних сервісів.

Політика сталого розвитку України після 2014 року відзначається прагненням інтегрувати міжнародні цілі сталого розвитку (Sustainable Development Goals, SDGs) у національні стратегії, водночас долаючи наслідки тривалих криз. У вересні 2015 року Україна разом з іншими державами підтримала Порядок денний ООН до 2030 року, що містить 17 Цілей сталого розвитку [39]. Уряд здійснив низку кроків для адаптації ЦСР на національному рівні. Вже у 2016 р. розпочато інклюзивний процес визначення національних пріоритетів – залучалися експерти, громадськість, місцева

влада. У 2017 р. було офіційно затверджено систему з 86 національних цілей та 183 індикаторів досягнення ЦСР, що відповідали українським реаліям [39]. Таким чином, на інституціональному рівні Україна підходила системно: ЦСР стали частиною державної політики на засадах «нікого не залишити осторонь». У 2019 р. було представлено Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка встановила базові показники та окреслила завдання на період до 2030 р. [40].

Попри економічні та безпекові виклики, Україні вдалося досягти певного прогресу у ряді напрямів сталого розвитку. Наприклад, за офіційною оцінкою, зі 17 ЦСР за 2015-2019 роки покращення спостерігалось по 15 цілях. Ключовим успіхом називають скорочення масштабів бідності: рівень відносної бідності (за національною методологією) знизився з 58,3% у 2015 р. до 43,2% у 2018 р.. Цьому сприяло відновлення економіки у 2016-2018 рр., підвищення мінімальної зарплати (вдвічі у 2017 р.), індексація пенсій, а також програма субсидій на ЖКГ – частка домогосподарств, охоплених житловими субсидіями, зросла з 12% у 2014 р. до 64% у 2017 р. [40]. Таким чином, соціальна політика (зокрема адресна допомога вразливим верствам) істотно зменшила рівень крайньої бідності і пом'якшила нерівність. У сфері освіти започатковано реформу «Нова українська школа», що має на меті забезпечити якісну та інклюзивну освіту (ЦСР 4), Україна приєдналася до міжнародного оцінювання PISA, отримуючи орієнтири для підвищення якості освітніх послуг [41]. За ЦСР 7 (доступна та чиста енергія) Україна провела реформи: у 2017-2019 рр. створено ринок електроенергії, запроваджено стимулюючий тариф для відновлюваних джерел, завдяки чому частка «зеленої» енергії почала зростати. У 2018 р. ухвалено Національну стратегію управління відходами – крок до ЦСР 12 (раціональне споживання і виробництво) [42]. Помітні досягнення є й за ЦСР 9 (промисловість, інновації): позитивне сальдо

зовнішньої торгівлі IT-послугами за 2015-2018 рр. зросло у 2,5 рази, Україна покращила позиції у Глобальному індексі інновацій [43]. Значно просунулася децентралізація (ЦСР 11 «Сталий розвиток громад»): створено 1029 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а обсяг держпідтримки місцевого розвитку зріс у 41,5 рази порівняно з 2014 р. [44].

Водночас, виклики залишаються величезними. Ще до повномасштабної війни Україні не вдалося досягнути помітного прогресу за такими цілями, як ЦСР 3 (міцне здоров'я) – проблеми в медицині вимагали глибшої реформи, ЦСР 5 (гендерна рівність) – зберігався значний гендерний розрив в оплаті праці та представництві, ЦСР 16 (мир, справедливість, інституції) – конфлікт на Донбасі та корупція гальмували успіхи. Війна, що розпочалася у 2014 р. (а масштабно продовжилася у 2022 р.), взагалі стала головною перепорою на шляху сталого розвитку. Як зазначає Національна доповідь, збройна агресія росії створила загрозу миру і безпеці, призвела до великих людських втрат, внутрішнього переміщення майже 1,4 млн. осіб ще до 2022 р., зруйнувала інфраструктуру на Сході [40]. Це відкинуло назад багато соціально-економічних показників та вимусило перенаправити ресурси з розвитку на оборону. Пандемія COVID-19 додатково оголила проблеми системи охорони здоров'я та соціального захисту, висвітливши необхідність реформування цих сфер. За оцінками дослідників, після подвійного удару пандемії та війни Україні знадобиться 5-7 років, аби відновити втрачені можливості зростання та продовжити рух до ЦСР [45]. Тим не менше, країна не відмовляється від довгострокових цілей. Навпаки, в уряді формується бачення «відновлення краще, ніж було» – тобто використати повоєнну відбудову для ривка у сталому розвитку. Зокрема, стратегічні трансформаційні шляхи для наступного десятиліття передбачають: розвиток інновацій та циркулярної економіки, модернізацію інфраструктури на засадах енергоефективності, стрімке

підвищення продуктивності в агросекторі, стимулювання МСБ і створення нових достойних робочих місць (економічний вимір); продовження реформ в освіті, медицині, децентралізації для підвищення якості життя і зменшення нерівності (соціальний вимір); реформування екологічної політики, покращення управління відходами, раціональне використання земель, лісів і водних ресурсів (довкіллевий вимір). У сфері управління наголошується на зміцненні верховенства права, ефективності державних інституцій, забезпеченні прав людини і рівності (зокрема гендерної). Ці орієнтири багато в чому збігаються з євроінтеграційними завданнями України.

2.2. Емпіричний аналіз сучасного стану економічних трансформацій в Україні

Проведемо емпіричну оцінку показників ефективності реалізації економічної політики України та їх динаміку за напрямками, що були нами розглянуті у попередньому підрозділі даної кваліфікаційної роботи (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Показники ефективності реалізації економічної політики України,
2018-2024 рр.

Показник/рік	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Номінальний ВВП, млрд.грн.	3558,7	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	7658,6
Реальний ВВП, млрд.грн.	3083,4	3675,7	3818,5	4363,6	3865,8	5518,1	6821,1
ВВП на душу населення, грн.	84192	94589,8	100432,5	131907,2	126152,3	196922,4	225281,1
Дефіцит державного бюджету, % ВВП	-1,66	-1,96	5,18	-3,63	-17,62	-20,39	-17,74
Державний борг,	60,9	50,3	60,8	48,9	78,4	84,4	91,2

% ВВП							
Індекс інфляції, %	109,8	104,1	105,0	110,0	126,6	105,1	112,0
Облікова ставка, %	18,00	15,50	10,00	7,50	25,00	16,00	13,00
Інвестиції в ІКТ (% до ВВП)	28,08	21,2	5,88	16,27	-13,4	44,74	45,07
Кількість підприємств, що використовують цифрові технології, од.	5975	5851	5197	5398	4755	4915	5875

Складено автором на підставі даних [32; 34; 36; 37]

Представлена таблиця характеризує основні макроекономічні індикатори України протягом 2018–2024 рр., охоплюючи період як докризового розвитку, так і масштабних потрясінь, пов'язаних із пандемією COVID-19 та повномасштабною війною РФ проти України. Динаміка показників відображає комплексний вплив внутрішніх структурних факторів, зовнішньої кон'юнктури та рішень економічної політики. Так, номінальний ВВП у 2018-2021 рр. зростав з 3558,7 млрд. грн. до 5459,6 млрд. грн., що свідчить про позитивну економічну динаміку та інфляційні ефекти. У 2022 р. внаслідок війни обсяг номінального ВВП знизився до 5191 млрд. грн., що відображає падіння економічної активності, руйнування виробництв та логістики. У 2023–2024 рр. відбувається суттєве відновлення - до 6537,8 млрд. грн. та 7658,6 млрд. грн. відповідно, що зумовлено стабілізацією фінансової системи, адаптацією бізнесу та масштабними міжнародними вливаннями. У докризові роки (2018–2021) реальний ВВП зріс із 3083,4 до 4363,6 млрд. грн., що свідчить про справжнє економічне зростання. У 2022 р. реальний ВВП падає до 3865,8 млрд. грн., показуючи глибину воєнного шоку. У 2023–2024 рр. зростання до 5518,1 та 6821,1 млрд. грн. демонструє відновлення продуктивності, релокацію підприємств, перезапуск експорту та зміцнення оборонно-промислового комплексу. Тренд реального ВВП свідчить про

швидку адаптацію економіки та її значний відновлювальний потенціал. ВВП на душу населення - показник зростає із 84192 грн. у 2018 р. до 131907 грн. у 2021 р., що відображає поступове підвищення добробуту. У 2022 р. - спад до 126 152 грн., спричинений падінням виробництва та скороченням зайнятості. У 2023–2024 рр. - різкий стрибок до 196922 та 225281 грн., зумовлений значною міграцією, гривневою переоцінкою ВВП на тлі інфляції та зростання оборонних замовлень. Тобто, формальне зростання ВВП на душу населення у 2023–2024 рр. частково пояснюється демографічними змінами, але водночас відображає зростання доходів підприємств та бюджету (рис. 2.1).

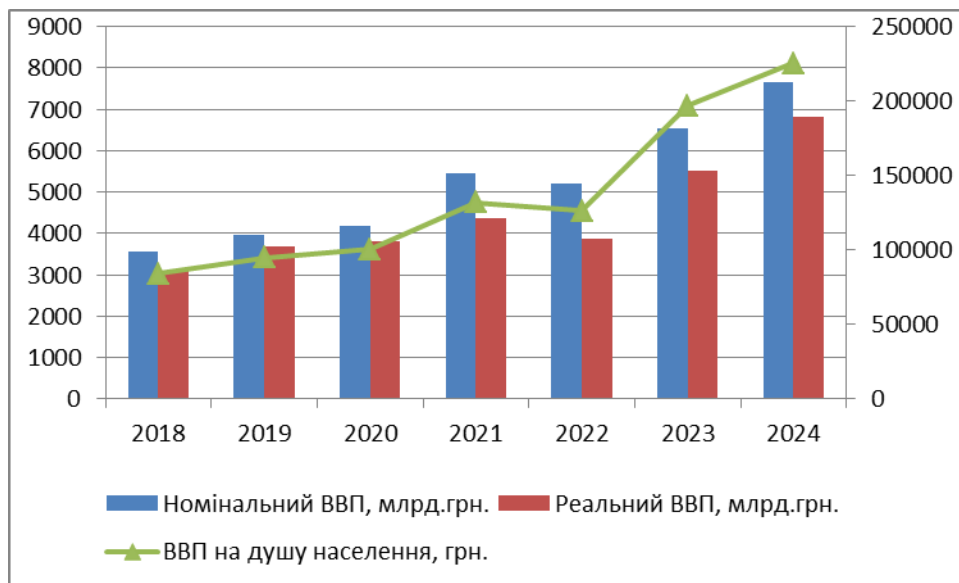

Рис. 2.1. Динаміка номінального ВВП, реального ВВП, ВВП на душу населення України, 2018-2024 рр.

Побудовано автором на підставі даних [32; 34; 36; 37]

Дефіцит державного бюджету демонструє динаміку від помірності до воєнної фіскальної експансії. Так, у 2018–2019 рр. дефіцит був низьким – 1,66% та 1,96% ВВП відповідно, що свідчить про фіскальну дисципліну. У 2020 р. через COVID-19 дефіцит різко зріс до 5,18%, проте у 2021 р. вдалося

повернутися до контрольованого рівня – 3,63%. У 2022–2023 рр. дефіцит є значним – 17,62% та 20,39% ВВП, що відображає колосальні військові видатки. У 2024 р. дещо покращується до 17,74%, але лишається критично високим. Україна у воєнний час працює у режимі надзвичайної фінансової політики, критично залежачи від зовнішнього фінансування. Показник державного боргу демонструє різке збільшення після 2022 р. У 2018–2021 рр. борг скорочується із 60,9% до 48,9% ВВП, що є позитивною тенденцією, проте у 2022 р. стрімко зростає до 78,4%, що пов'язано із масштабним зовнішнім фінансуванням. У 2023–2024 рр. борг продовжує зростати (84,4% → 91,2%), що є характерним для країн у стані війни. В цілому, боргове навантаження зростає, але залишається прийнятним через: пільговість кредитів, грантову підтримку, реструктуризацію комерційного боргу (рис. 2.2).

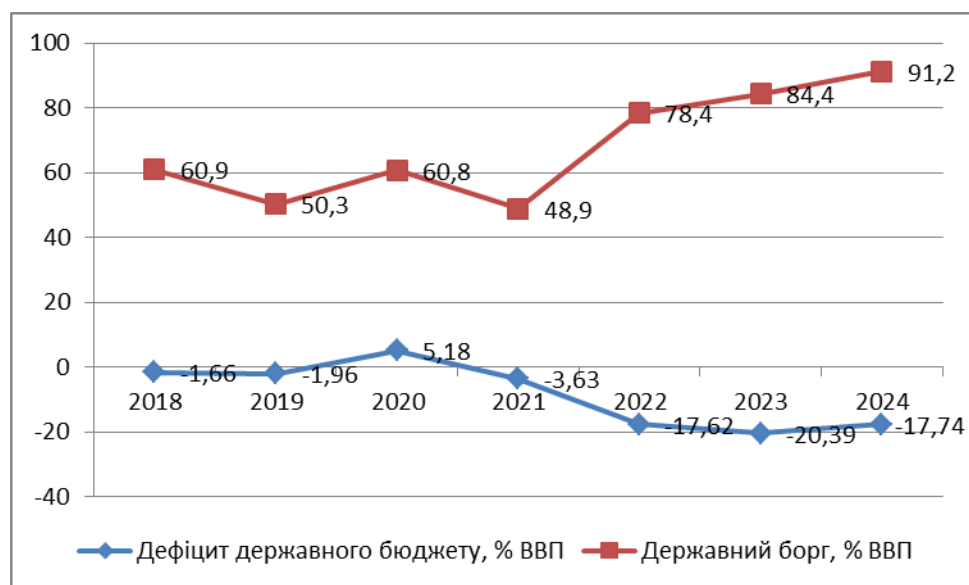

Рис. 2.2. Дефіцит державного бюджету та державного боргу, % ВВП України, 2019-2024 рр.

Побудовано автором на підставі даних [32; 34; 36; 37]

Індекс інфляції характеризується хвилеподібною динамікою під впливом криз, зокрема у 2018–2021 рр. інфляція коливалася у помірних межах 104–

110%, 2022 р. спричинив інфляційний сплеск до 126,6%, через девальвацію гривні, руйнування логістики, високі енергоцінові шоки, монетизацію дефіциту. У 2023 р. відбулося різке зниження до 105,1%, що свідчить про ефективну політику НБУ. У 2024 р. - знову зростання до 112%, пов'язане зі збільшенням витрат бізнесу та інвестиційним попитом. Загалом, інфляційна динаміка відображає макроадаптацію економіки до війни. Облікова ставка за аналізований період часу використовувалася НБУ як антикризовий інструмент. У 2018–2021 рр. ставка поступово знижується з 18% до 7,5%, що стимулює кредитування. У 2022 р. ставка різко підвищена до 25% задля стримування інфляції та стабілізації валютного ринку. У 2023–2024 рр. ставка знижується з 16% до 13%, що свідчить про нормалізацію фінансового сектору (рис. 2.3). Тобто, НБУ використовував ставку як ключовий інструмент стабілізації в умовах шоків.

Рис. 2.3. Динаміка облікової ставки (%), індексу інфляції (%) в Україні, 2019-2024 рр.

Побудовано автором на підставі даних [32; 34; 36; 37]

Обсяг інвестиції в ІКТ демонструє нестабільну, але загалом позитивну динаміку. До 2020 р. рівень інвестицій у ІКТ зменшувався з 28,08% до 5,88%,

що відображає низьку інноваційну активність. У 2021 р. спостерігалось різке зростання до 16,27%, пов'язане з цифровізацією держпослуг. У 2022 р. відбулося зниження до -13,4%, спричинене руйнуванням інфраструктури. У 2023–2024 рр. знов стрімке зростання до 44,74% та 45,07% відповідно, що свідчить про інноваційний зсув економіки та технологічну мобілізацію в умовах війни. Тобто, сектор ІКТ, як один з показників забезпечення сталого розвитку країни, стає одним із драйверів відновлення та реіндустріалізації. Ще одним таким показником є показник кількості підприємств, що використовують цифрові технології. Так, у 2018–2021 рр. Цей показник знижувався з 5975 до 5398, що свідчило про повільне впровадження цифрових інструментів. у 2022 р. Відбулося зменшення до 4755, викликане воєнними руйнуваннями та релокацією. У 2023–2024 рр. -відновлення до 4915 та 5875 підприємств відповідно, що відображає адаптацію бізнесу, підтримку цифрових проєктів («Дія»), розвиток ІТ-сектора. Тобто, цифрова трансформація прискорюється, й кількість підприємств, що впроваджують інновації, суттєво зростає (рис. 2.4).

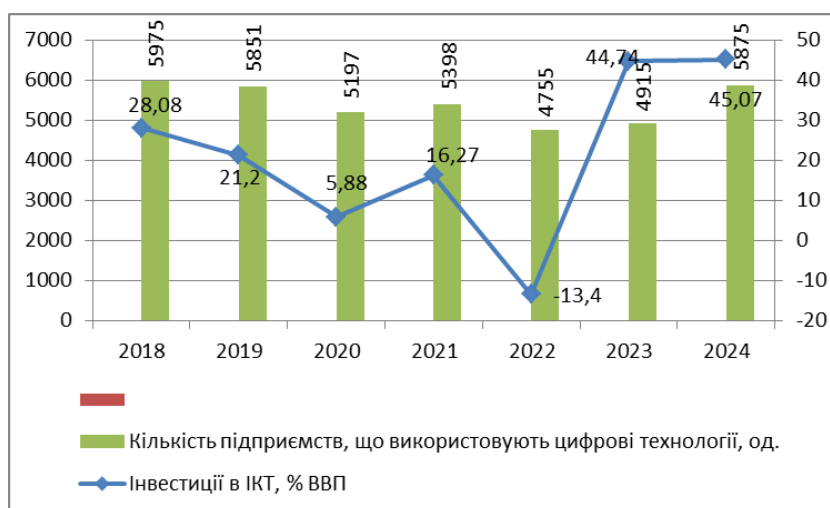

Рис. 2.4. Динаміка інвестицій в ІКТ, % ВВП та кількості підприємств, що використовують цифрові технології (од.) в Україні, 2019-2024 рр.

Побудовано автором на підставі даних [32; 34; 36; 37]

Таким чином, можна зробити висновки, що економіка України демонструє високий адаптаційний потенціал, швидко відновлюючись після глибоких криз 2020 та 2022 років. Відновлення реального ВВП у 2023–2024 рр. вказує на підвищення ефективності економічної політики в умовах війни. Державний борг збільшується, але структура боргу залишається безпечною завдяки грантам та пільговим кредитам. Фіскальна стабільність суттєво порушена, що є природним наслідком воєнного часу. Інфляційна динаміка є контрольованою, завдяки жорсткій монетарній політиці НБУ. ІКТ та цифровізація стають новим драйвером розвитку, а кількість інноваційних підприємств зростає.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1. Політика відновлення як напрям економічних трансформацій

Проблематика аналізу місця та ролі держави у системі економічних відносин є однією з ключових у сучасній економічній науці. Поглиблення процесів макроекономічної нестабільності та глобальної невизначеності зумовлює зростання наукового інтересу до питання щодо функцій держави в економіці та її відповідальності за стратегічні trajectories історико-цивілізаційного розвитку країни. Економічним підґрунтям, яке визначає роль держави у забезпеченні стабільного функціонування національної економіки, виступає її участь у багатовимірних відтворювальних процесах, підтримці економічного зростання, зміцненні національної безпеки та формуванні добробуту населення. Необхідність виконання комплексу вагомих економіко-правових, суспільно-політичних та інших системоутворювальних функцій зумовлює специфіку позиціонування держави в структурі економічних та соціальних відносин.

Ситуація воєнного стану додатково загострила низку макроекономічних диспропорцій. Значне зростання державних видатків, посилення боргового навантаження на бюджет, дисфункції в енергетичному секторі, затримки валютної виручки експортерів, обмеження доступу українських компаній до зовнішніх ринків капіталу, порушення логістичних ланцюгів, звуження ринків збуту, нарощення потреб в імпорті та нестабільність валютного курсу призвели до суттєвого ускладнення економічного середовища. У цих умовах особливої значущості набуває посилення ролі держави у забезпеченні стійкого

економічного розвитку на основі імплементації виваженої економічної політики щодо його забезпечення, що зумовлено необхідністю її ефективного функціонування в умовах воєнного стану.

Стратегія повоєнного відновлення та модернізації економіки України має ґрунтуватися на комплексній орієнтації на входження до європейського економічного простору та подолання структурної периферійності у міжнародному поділі праці. Важливим чинником перспективності є збереження Україною окремих високотехнологічних галузей та напрямів діяльності, а також наявний ресурсний і науковий потенціал. Передусім це стосується технологічних розробок, спрямованих на поглиблену переробку сировини та формування власного виробництва високотехнологічної продукції на території країни [46; 47]. Реалізація такого підходу здатна забезпечити структурне оновлення економіки, зміцнення її конкурентоспроможності та поступову інтеграцію України в європейський та глобальний економічний простір на засадах інноваційності та стійкого розвитку.

Активна та послідовна державна політика є необхідною передумовою розвитку національної економіки. Однією з найбільш критичних проблем сучасного економічного розвитку України є значна втрата трудового та виробничого потенціалу, що стала наслідком повномасштабного вторгнення країни-агресора. Паралельно ключовим викликом залишається забезпечення макроекономічної стабільності, що обмежує можливості держави у проведенні антикризових і промислово-відбудовних заходів. У зв'язку з цим, пріоритетними напрямками державної економічної політики мають бути модернізація та відродження виробничого потенціалу, стимулювання створення робочих місць, а також реалізація інструментів, спрямованих на підтримання макроекономічної збалансованості [46; 48; 49].

Досвід реформування економіки держав - членів Європейського Союзу може бути використаний як методологічна основа для прискорення технологічної модернізації України, підвищення ефективності виробництва та зменшення антропогенного впливу на довкілля. Інтеграція українських підприємств до міжнародних виробничих і логістичних ланцюгів, а також упровадження європейських стандартів створюють передумови для зростання продуктивності, підвищення якості продукції та формування умов для розширення експортного потенціалу. Ці процеси здатні активізувати інвестиційні надходження та сприяти формуванню нових робочих місць, що є базовими факторами економічного зростання та підвищення добробуту домогосподарств.

Розвиток ринку праці відіграє ключову роль у збереженні трудового потенціалу країни. Створення робочих місць є необхідним не лише для відновлення виробничої активності, а й для підтримання рівня доходів населення та запобігання скороченню заощаджень, які нині суттєво зменшуються через втрату зайнятості та зниження реальних доходів. Забезпечення адекватної пропозиції робочих місць сприятиме стабілізації фінансового стану домогосподарств і стане інструментом уповільнення депопуляційних та міграційних процесів [47].

Аналіз повоєнної модернізації різних країн демонструє, що ігнорування потреби в активній політиці зайнятості призводить до довготривалої стагнації виробництва та поширення хронічного безробіття. Для України надзвичайно важливо не допустити сценарію трансформації держави на постачальника трудових ресурсів для інших економік. Відсутність дієвої державної політики після кризи 2014–2015 рр. стала одним із чинників поглиблення відставання України від країн Центральної та Східної Європи: темпи накопичення заощаджень та інвестицій різко знизилися, активізувалася трудова міграція,

зросло безробіття, а процеси деіндустріалізації набули системного характеру [47; 50]. Ці наслідки підкреслюють критичну важливість державного втручання у сферу відновлення виробництва, ринку праці та формування інноваційної моделі розвитку.

Стратегія структурної перебудови економіки України має ґрунтуватися на активній і цілеспрямованій державній політиці, спрямованій на створення робочих місць та забезпечення модернізації виробничого потенціалу. Така стратегія повинна охоплювати низку ключових напрямів, серед яких локалізація виробництва та імпортозаміщення, розвиток оборонно-промислового комплексу й упровадження програм воєнної конверсії, посилення енергетичної безпеки, модернізація логістичної та транспортної інфраструктури, а також фінансова санація та реструктуризація підприємств стратегічного значення. Започаткування нових виробництв сприятиме ефективній «прив'язці» грошової маси до створюваної доданої вартості, забезпеченню зростання супутніх податкових надходжень та зміцненню фінансової бази держави. Підвищення ділової активності та розширення конкурентоспроможних виробництв зменшуватимуть інфляційні ризики шляхом стимулювання пропозиції у реальному секторі. Водночас розширення зайнятості може виступати потужним мотиваційним фактором для повернення трудових мігрантів в Україну [46; 48; 50].

Надто низькі темпи економічного зростання формують ризики недосягнення низки стратегічно важливих індикаторів, зокрема щодо зменшення надмірного співвідношення державного боргу до ВВП, що створює загрозу макроекономічній стабільності (рис. 3.1). Подолання цих ризиків потребує глибокого оновлення структурних характеристик національної економіки та ефективної реалізації реформ у ключових секторах.

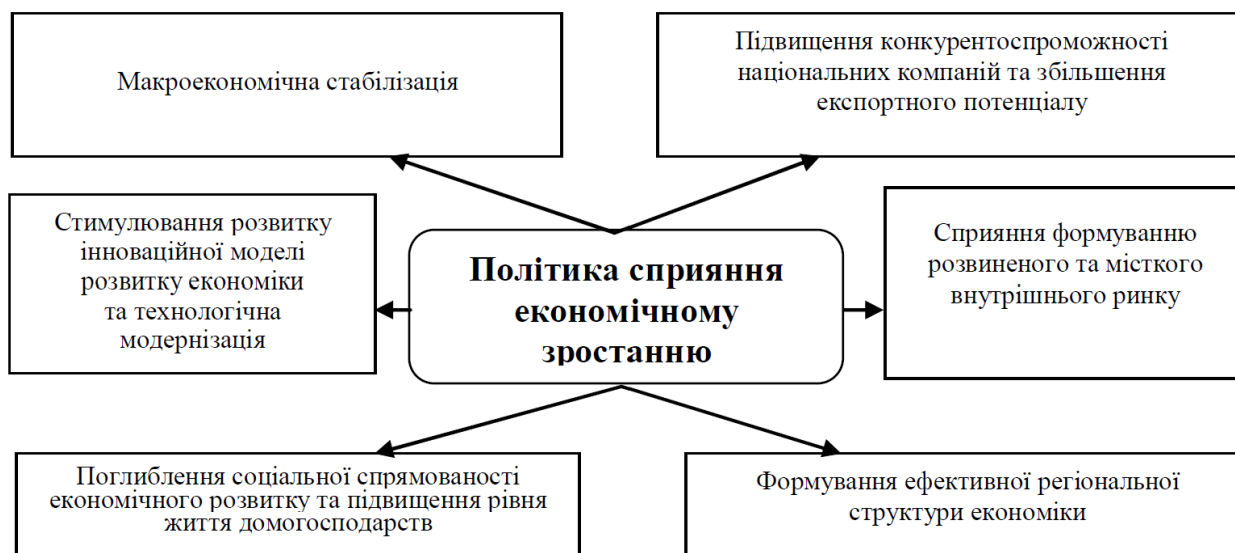

Рис. 3.1. Напрями імплементації економічної політики держави щодо відновлення та забезпечення економічного зростання

Джерело: [51]

Збалансований розвиток економічної структури України передбачає застосування системного підходу, що включає визначення й реалізацію стратегічних напрямів структурної трансформації. Нагальним є розроблення й впровадження комплексної стратегії модернізації, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності виробництв із високим ступенем переробки продукції та значною часткою доданої вартості. Реалізація глибинних структурних змін має забезпечити модернізацію інституційного середовища, що визначає функціонування ринків, інвестиційну активність та здатність підприємств виходити на нові внутрішні й зовнішні ринки.

Попри здійснені кроки щодо досягнення макроекономічної стабілізації, економіка України все ще перебуває у стані підвищеної нестійкості. Однією з фундаментальних проблем залишається низький рівень використання потенціалу економічного зростання, що стримує модернізаційні процеси та уповільнює структурне оновлення економіки [46; 50].

Таким чином, реалізація дієвої економічної політики відновлення в Україні в умовах невизначеності та високих ризиків, спричинених насамперед воєнними діями, має бути спрямована на зміцнення досягнутої макроекономічної стабільності та формування підґрунтя для стійкого розвитку. Виважена, концептуально обґрунтована економічна політика у поєднанні з активізацією внутрішніх факторів економічного зростання сприятиме не лише посиленню економічної стійкості держави, але й наближенню України до виконання вимог членства в Європейському Союзі.

До важливих інструментів досягнення стратегічних цілей та підвищення результативності державної економічної політики слід віднести формування оптимальних траєкторій використання регулятивного інструментарію в умовах глобальної нестабільності. Йдеться передусім про забезпечення збалансованості державного бюджету, підвищення рівня зайнятості населення, удосконалення інституційних умов ведення бізнесу та покращення інвестиційного клімату в контексті реалізації завдань післявоєнної модернізації. Системний підхід до формування та реалізації економічної політики є необхідною умовою забезпечення стійких темпів відновлення національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

3.2. Шляхи забезпечення сталого розвитку економіки України

Перспективні напрями формування економічної політики України в середньостроковій перспективі мають базуватися на практиках Європейського Союзу, що підтверджується аналізом порівняльних даних та результатів реформування країн-членів ЄС. З огляду на сучасні виклики - воєнні дії, економічну нестабільність, високі фінансові та інституційні ризики -

стратегічні вектори розвитку повинні забезпечити збалансованість економічної та соціальної системи, зміцнення інституційної спроможності, модернізацію національної економіки та наближення до стандартів сталого розвитку, визначених міжнародними документами, зокрема Порядком денним ООН до 2030 року. Ключовою передумовою успішної трансформації є посилення інституційної спроможності, модернізація регуляторного середовища та активізація інвестицій у «зелену» економіку, цифрові інновації та людський капітал [52].

Таким чином, формування післявоєнної економічної політики забезпечення сталого розвитку повинно поєднувати три стратегічні завдання (рис. 3.2):

1. Забезпечення макроекономічної стабільності та фінансової стійкості.
2. Структурна модернізація на основі цифрових та інноваційних технологій.
3. Зелений та інклюзивний розвиток відповідно до критеріїв ЄС.

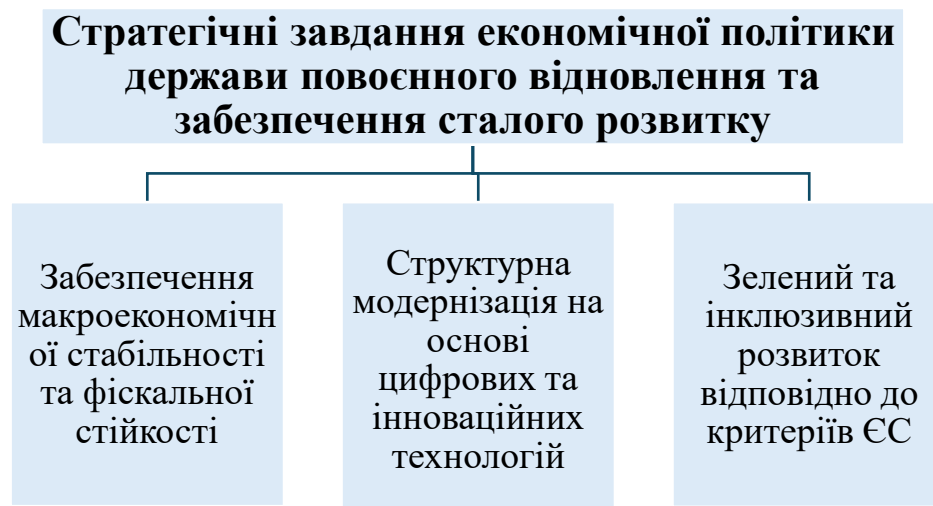

Рис. 3.2. Стратегічні завдання економічної політики держави повоєнного відновлення та забезпечення сталого розвитку

Складено автором за результатами дослідження

Першочерговим завданням після завершення війни є повернення державних фінансів на траєкторію довгострокової стійкості. Це вимагає комплексної податкової реформи, що передбачає розширення податкової бази шляхом мінімізації тіньового сектору, удосконалення системи адміністрування податків і митних процедур, а також перегляд наданих податкових пільг, ефективність яких нині є неоднозначною. На видатковому боці бюджету ключовим інструментом повинно стати середньострокове бюджетне планування та аудит ефективності державних витрат, включно з інвестиційними програмами, оборонним фінансуванням та соціальними трансфертами. Середньострокове бюджетне планування та аудит ефективності державних витрат є необхідними умовами гармонізації бюджетної системи з нормами ЄС. Досвід Фінляндії, Данії та Швеції свідчить, що структурні обмеження бюджетного дефіциту є дієвим інструментом забезпечення стійкості державних фінансів [53] (таблиця 3.1).

Важливим є збереження принципів прозорості та підзвітності, зокрема під час реалізації проєктів відбудови, необхідності зміцнення інституцій та модернізації регуляторної системи в контексті забезпечення сталого розвитку.

Таблиця 3.1

Порівняння ключових підходів до фіскальної політики в Україні та ЄС

Напрямок	Україна (поточний стан)	Практики ЄС	Орієнтири для зближення
Бюджетні правила	Відсутні жорсткі обмеження	Дефіцит $\leq 3\%$ ВВП, борг $\leq 60\%$ ВВП	Впровадження фіскальних правил
Контроль ефективності витрат	Обмежений аудит	Повний аудит проєктів	Запровадження аналізу ефективності
Прозорість	Частково забезпечена	Відкриті бюджети, е-аукціони	Розширення ProZorro, e-Tracking
Децентралізація	Активна фаза	Контроль боргових ризиків	Встановлення боргових обмежень для громад

Складено автором за результатами дослідження

Монетарна політика має залишатися спрямованою на підтримання помірної інфляції та забезпечення цінової стабільності, з урахуванням поступового повернення до режиму плаваючого валютного курсу. Національний банк України має зберігати незалежність та фокус на забезпеченні цінової стабільності. Стратегічними завданнями монетарної політики виступають:

- повернення до режиму плаваючого валютного курсу;
- контроль інфляції на рівні близько 5%;
- створення умов для відновлення кредитування бізнесу;
- удосконалення системи банківського нагляду.

У післявоєнний період можливим є проведення реструктуризації комерційного державного боргу для уникнення пікових виплат у 2025-2027 рр. Подібні практики були застосовані у 2015 р.

Модернізація фінансового сектору повинна включати посилення нагляду, активізацію ринку капіталу, стимулювання пенсійних і страхових фондів до інвестицій у розвиткові та інноваційні проекти. Це відповідає положенням статті, де наголошено на важливості зміцнення інституційного середовища та активізації інвестицій у «зелену» економіку й інновації.

Цифровізація та інноваційний розвиток. Україна вже досягла вагомих результатів у розвитку електронного урядування, що визначено в науковій літературі як важливий інноваційний механізм забезпечення сталого розвитку. Подальший розвиток цифровізації повинен передбачати її інституціоналізацію та створення механізмів, які гарантуватимуть незворотність цифрових реформ.

Основними напрямками можна вважати:

- законодавче закріплення цифрових сервісів;
- інтеграція національних електронних реєстрів з європейськими;

- участь у програмах Horizon Europe та Digital Europe;
- розбудова цифрової інфраструктури (5G, широкопasmовий доступ);
- розвиток ІТ-сектору як драйвера експорту та технологічного оновлення.

Такі заходи забезпечуватимуть підвищення продуктивності, прозорості управління та інституційної спроможності країни.

У контексті євроінтеграції економічна політика України має відповідати принципам екологічної, соціальної та економічної сталості. Тут ключові напрями мають включати:

- імплементацію екологічного законодавства ЄС (близько 200 актів);
- розвиток відновлюваної енергетики та розподіленої генерації;
- модернізацію електромереж і транспортної інфраструктури;
- розбудову логістики європейського зразка;
- підтримку реінтеграції ветеранів, переселенців, та відновлення регіонів, що постраждали від бойових дій;
- впровадження програм регіонального вирівнювання.

Поступова імплементація *acquis communautaire* сприятиме переходу до «зеленої» та інноваційної економіки, інтегрованої у внутрішній ринок ЄС.

Таким чином, економічна політика України має бути системною, інституційно стійкою та орієнтованою на євроінтеграцію. Аналіз вкладеної статті свідчить, що забезпечення сталого розвитку потребує модернізації інституційної бази, удосконалення економічних механізмів і зміцнення регуляторного середовища. Фіскальна та монетарна політика повинні бути структурованими та збалансованими. Важливою передумовою стійкого розвитку є фіскальна дисципліна, прозорість витрат та зважена боргова політика. Монетарна політика має гарантувати цінову стабільність і підтримувати інвестиційну активність. Цифровізація є критичним

компонентом модернізації економіки. Уніфікація термінології й аналіз матеріалу підтверджують, що цифрові інновації є ключовим інструментом підвищення інституційної ефективності та реалізації Цілей сталого розвитку. Сталий розвиток має стати основою економічної моделі України. Необхідно забезпечити екологічний перехід, підвищити енергоефективність, розвивати відновлювану енергетику та зменшувати залежність від традиційних галузей. Євроінтеграційний курс визначає стратегічні рамки економічної політики. Кожне рішення має узгоджуватися з вимогами ЄС щодо економічної стійкості, екологічних стандартів, інституційної спроможності та цифрової трансформації. Реалізація цих напрямів дозволить Україні сформувати конкурентоспроможну, інноваційну, «зелену» економіку, інтегровану у глобальні виробничі та логістичні ланцюги, з високим рівнем добробуту й соціальної стабільності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження теоретичних та практичних аспектів щодо особливостей формування та реалізації економічної політики держави в умовах трансформаційних перетворень можна зробити наступні висновки.

Вивчення сутності та значення економічної політики під впливом трансформаційних змін показало, що економічну політику в умовах нестабільності та трансформацій доцільно розглядати як цілісну, науково обґрунтовану систему цілей, інструментів і рішень держави, спрямованих на реалізацію суспільних інтересів, корекцію ринкових збоїв та забезпечення довгострокового розвитку. Ефективна економічна політика в умовах трансформації є гнучким і багаторівневим процесом координації ринку та держави, спрямованим на досягнення макроекономічної стабільності, структурної модернізації, соціальної справедливості й інноваційного зростання. Дослідження основних сучасних концептів економічної політики держави дозволило виокремити наступні: ліберально-монетаристський підхід забезпечує макрофінансову стабільність, але не вирішує структурних проблем; кейнсіанська парадигма має найбільшу ефективність у кризові періоди, однак повинна реалізовуватися з урахуванням фіскальних обмежень, щоб уникнути боргової нестійкості; інституціональний підхід є фундаментом довгострокового розвитку, оскільки саме сильні інституції забезпечують ефективність усіх інших механізмів економічної політики; неоіндустріальна/гібридна модель має найвищий трансформаційний потенціал, спрямована на модернізацію, інновації та структурні зміни, критично необхідні для країн, які переживають війни, кризи або потребують відновлення.

Визначено детермінанти трансформацій економічної політики України, зокрема здійснено класифікацію чинників трансформації на внутрішні та зовнішні, що дозволяє чітко ідентифікувати джерела впливу й розмежувати сфери, де держава може застосовувати інструменти цілеспрямованої політики, та сфери, у яких необхідною є адаптація до глобальних змін. Внутрішні детермінанти - політичні трансформації, інституційні зміни, євроінтеграційні зобов'язання, демографічні процеси та наслідки війни - формують передусім структуру та динаміку національної економіки. Зовнішні чинники - глобальні кризи, зміни кон'юнктури світових ринків, торговельні обмеження, пандемії, міжнародна фінансова допомога - створюють додаткове середовище, у якому відбувається трансформація української економіки, підсилюючи або коригуючи внутрішні процеси.

Аналіз європейського досвіду формування та реалізації економічної політики держави під впливом трансформаційних процесів дозволив сформулювати наступні висновки для України, зокрема: необхідність посилення європейської інтеграції, забезпечення макрофінансової дисципліни для покращення інвестиційного клімату, інституційні модернізації, стратегічна спрямованість реформам.

Дослідження особливостей реалізації економічної політики України під впливом трансформацій здійснено в розрізі чотирьох ключових напрямків: фіскальна політика, монетарна політика, політика цифровізації економіки та політика сталого економічного розвитку. Результати засвідчують, що економічна політика України у 2014-2024 рр. формувалася в режимі постійної адаптації до надзвичайних обставин. Вона забезпечила базову макрофінансову стабілізацію, створила передумови для сучасної монетарної та цифрової моделей і започаткувала інтеграцію порядку денного сталого розвитку в державну політику. Водночас значна проциклічність фіскальних рішень,

обмежений простір для стимулювання зростання, вразливість до зовнішніх шоків та незавершеність реформ свідчать про потребу переходу до довгострокової стратегії відновлення й модернізації. Така стратегія має поєднувати стійкі державні фінанси, передбачувану монетарну політику, поглиблення цифрових трансформацій та структурні зміни на засадах сталого розвитку й євроінтеграції.

Аналіз динаміки ключових макроекономічних індикаторів України у 2018-2024 рр. засвідчує поєднання двох протилежних тенденцій: з одного боку – глибокі шоки, пов’язані з пандемією COVID-19 та повномасштабною агресією РФ, з іншого – високий адаптаційний потенціал економіки та поступове формування нової моделі зростання, в якій провідну роль відіграють інновації й цифровізація. З погляду трансформаційної економічної політики, Україна перебуває в ситуації, коли традиційні стабілізаційні цілі (низька інфляція, помірний дефіцит, обмежений борг) тимчасово підпорядковані завданню збереження обороноздатності та підтримки базового функціонування економіки. Водночас наявна траєкторія ВВП та інвестицій в ІКТ свідчить про наявність у країни потенціалу для переходу до моделі післявоєнного зростання, орієнтованої на інновації, інтеграцію до європейських ринків та інституційне посилення.

Перспективні напрями економічної політики України в умовах післявоєнної відбудови та євроінтеграції повинні формувати цілісну систему, спрямовану на забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення структурної модернізації та інтеграцію у внутрішній ринок ЄС. Фіскальна та монетарна політика мають ґрунтуватися на принципах стійкості, прозорості та ефективності, а цифровізація та інноваційність - стати основою конкурентоспроможності економіки. Зелена трансформація, модернізація інфраструктури, розвиток людського капіталу та інституційне зміцнення

виступають ключовими передумовами переходу України до моделі сталого зростання, що повністю відповідає європейським нормам і демократичним цінностям. Реалізація зазначених стратегічних напрямів сприятиме формуванню сучасної, технологічної та інтегрованої у світову економіку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Політична економія: Навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. Ю.І. Пилипенка. Д.: ДВНЗ «Національний гірничий університет». 2014. 236 с.
2. Macmillan Dictionary of Modern Economics (4th ed.). Macmillan Press. 1992. URL: <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=3351842>
3. Лагутін В. Д. Економічна політика держави: сутність, етапи, механізми. *Економічна теорія*. 2006. № 4. С. 16–24.
4. Уманців Ю., Міняйло О. Економічна політика держави за умов глобальних трансформацій. *Економіка України*, 2024. Том 61, №9 (682). С.37–49. DOI:<https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.09.037>. URL: <https://nasu-periodicals.org.ua/index.php/economyukr/>
5. Змієвець Д. Ефективність економічної політики в умовах зростаючої цифрової трансформації. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2733>
6. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. *Economics*. 19th ed. McGraw-Hill, 2010.
7. Musgrave R. A. *The Theory of Public Finance*. New York: McGraw–Hill, 1959.
8. Stiglitz J. E. *Economics of the Public Sector*. New York: W.W. Norton, 1986.
9. Rodrik D. *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*. Princeton University Press, 2007.
10. Galbraith J. K. *The New Industrial State*. Boston: Houghton Mifflin, 1967.
11. Tinbergen J. *Economic Policy: Principles and Design*. North-Holland, 1956.

12. Lin J. Y. *New Structural Economics: A Framework for Rethinking Development and Policy*. World Bank, 2012.

13. Lin J. Y. *Demystifying the Chinese Economy*. Cambridge University Press, 2011.

14. Zhang Weiyang. *The Theory of the Firm and China's Transition Economy*. Beijing University Press, 1999.

15. Zhang Weiyang. *Market and Government: Theoretical Exploration and Policy Analysis*. Beijing: Sanlian, 2018.

16. Liu W. *China's Macroeconomic Policies and Economic Development*. China Economics Press, 2010.

17. Брятко А.А. Теоретичні концепти економічної політики в умовах фінансово-економічної нестабільності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 13. С. 115-122.

18. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму. Київ: КНЕУ, 2003. 360 с.

19. Геєць В. М. Модернізація в системі «суспільство-держава-економіка». *Журнал європейської економіки*. 2014. Т. 13. № 2. С. 111-124.

20. Keynes J. M. *The general theory of employment, interest and money*. New York: MCUP, 1936. 190 p. URL:

https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_Keynes-Theory_ofEmployment.pdf.

21. Єфименко Т. І. Фіскальний простір антикризового регулювання. Київ: ДННУ «Акад. фін. Управління», 2012. 332 с.

22. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: монографія: у 2 т. / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 436 с.

23. Богдан Т.П., Богдан І.В. Бюджетні дефіцити і державний борг України під впливом шоків пандемії та повномасштабної агресії. *Фінанси України*. 2023. № 5. С. 7-29. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr-2023.05.007>

24. Кіндзерський Ю. В. Інноваційні, структурні перетворення і державна політика їх забезпечення крізь призму викликів сталого розвитку та повоєнного відновлення // Оцінка інноваційного розвитку та структурні трансформації в економіці України: колективна монографія [Електронний ресурс] / [Єгоров І. Ю., Бажал Ю. М., Кіндзерський Ю. В. та ін.]; за ред. І. Ю. Єгорова, Ю. В. Кіндзерського ; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2023. 240 с.

25. Ходжаян А. О., Ходжаян А. Р. Інституціоналізація структурної трансформації економіки України // *Економічний розвиток України: концептуальні засади та інституційний вимір: монографія* / за ред. В. Д. Бразилевича, Н. І. Гражевської, В. В. Вірченка. Київ: Видавництво Ліра-К, 2022. 430 с.

26. Гражевська Н. І. Трансформація економічних систем в умовах глобалізації: дис. д-ра екон. наук: 08.00.03. Економіка та управління національним господарством / Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2009. 482 с.

27. Геєць В. М. Подолання квазіринковості – шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання. *Економіка України*. 2015. № 6 (643).

28. Турило А. М., Корнух О. В. «Економічна трансформація» як ключове поняття сучасного громадського розвитку. *Гуманітарний вісник*. 2014. Вип. 6. Ч. 3.

29. Паліхата С. (2010). Трансформаційні процеси в Польщі: уроки для України. *Економіка України*, 2010. №7. С.34-45.

30. Database – Eurostat – European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/teina110/default/table?lang=en>

31. Purfield, C., & Rosenberg, C. *Adjustment under a Currency Peg: Estonia, Latvia and Lithuania during the Global Financial Crisis and Recovery*. IMF Working Paper, 2010. No. 10/213. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2010/wp10213.pdf>

32. Портал офіційної статистики України [Електронний ресурс].- Режим доступу URL: www.stat.gov.ua

33. Меморандум МВФ про економічну та фінансову політику. Міністерств фінансів України. 2014. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%83%D0%BC%20%D0%9C%D0%92%D0%A4-%2022_04_2014.pdf

34. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: <http://www.minfin.gov.ua>

35. Звіт про хід виконання Плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022 – 2025 рр. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/2.pdf>

36. Офіційний веб-сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: www.bank.gov.ua

37. Офіційний веб-сайт Міністерства цифрової трансформації України. [Електронний ресурс]. Режим доступу URL: <https://thedigital.gov.ua/>

38. E-Participation Index. UN-E-Government Survey. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Data/Country-Information/id/180-Ukraine>

39. Цілі сталого розвитку: України. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. URL: [Цілі Сталого Розвитку Україна \(2017\).pdf](#)

40. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». 2019. URL: <https://me.gov.ua/view/22e86f94-a9dd-421e-adcb-e38748a4b7cb>
41. PISA (Programme for International Student Assessment, Програма міжнародного оцінювання учнів). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/pisa?&tag=pisa>
42. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року. Розпорядження КМУ № 820-р від 08.11.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
43. Глобальний індекс інновацій. Всесвітня організація інтелектуальної власності. 2024. URL: <https://nipo.gov.ua/hlobalnyj-innovatsijnyj-indeks-24/>
44. Територіальні громади. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/newgromada>
45. Olena Lytvyn, Andrii Onyshchenko, Oleksandr Ostapenko. Economic Challenges of Sustainable Development Goals In Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2023. Publishing house «Baltija Publishing», vol. 9(1). URL: <https://ideas.repec.org/a/bal/journal/2256-074220239112.html#>
46. Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід: колективна монографія; за ред. В. В. Небрат. Київ: Ін-т екон. Та прогнозув. НАН України, 2024. 416 с.
47. Стратегічне планування повоєнного промислового розвитку: нові детермінанти та імперативи: колективна монографія; за ред. Л. В. Дейнеко. Київ: Ін-т екон. Та прогнозув. НАН України, 2024. 164 с.
48. Бублик Є. Монетарна політика і кредитна підтримка економіки в умовах війни та глобальної нестабільності. *Економіка України*. 2024. № 10. С. 27-44. doi.org/10.15407/economyukr.2024.10.027

49. Mantsurov I., Barvinok A., Stolietova I. Regulatory policy of the National Bank of Ukraine: problems and ways to improve. *Economy of Ukraine*. 2024. № 9. С. 3-20. doi.org/10.15407/economyukr.2024.09.003

50. Від кризи до зростання: уроки ЄС для промислового відновлення України: колективна монографія; за ред. В.А. Омеляненка. Київ: Ін-т екон. пром-сті НАН України, 2024. 198 с.

51. Штань М.В. Державна потика активізації розвитку економіки. *Інвестиції: практика і та досвід*, 2025. № 1. С. 7-13. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.1.7

52. Бицюра Ю.В., Манжула Є.В., Ілюхіна В.В. Проблеми забезпечення сталого розвитку в Україні. *Сталий розвиток економіки*, 2025. № 1(52). С. 49-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-7>

53. Sachs J.D., Lafortune G., Fuller G. The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report 2024. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. 2024. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2024/sustainable-development-report-2024.pdf>

54. Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/sites/default/files/publications/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>